

ВИМОГИ ДО ОСОБИСТІСНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ПОТЕНЦІЙНИХ ВОЛОНТЕРІВ З ЧИСЛА СТУДЕНТІВ

Лях Т.Л., ст. викладач кафедри соціальної роботи та практичної психології Академії праці та соціальних відносин ФПУ

Волонтерство – добровільна, активна, спільна або особиста участь громадян у житті громад з метою реалізації їх основних людських потреб та покращення якості життя, економічного і соціального розвитку. Воно сприяє покращенню якості життя, особистому процвітання й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва справедливого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному і соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій.

Проблема розвитку волонтерства є предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. У роботах І. Зверевої, Г. Лактіонової, В. Петровича обґрунтовано роль волонтерства у соціально-педагогічній роботі з молоддю. У дослідженнях О. Безпалько, Р. Вайноли, Н. Заверико, Н. Комарової, А. Капської розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності. Особливості роботи волонтерів у соціальних службах для сім'ї, дітей та молоді висвітлено у працях О. Кузьменка, Н. Івченко, І. Пінчук, С. Толстоухової, К. Шендеровського та інших. Волонтерство як фактор професійного становлення майбутніх соціальних педагогів розглядала З. Бондаренко.

Нині в Україні активно розвивається волонтерський рух серед студентської молоді. Студентські волонтерські групи (загони) працюють майже при кожному вищому навчальному закладі, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, численних громадських організаціях, здійснюючи переважно соціально-педагогічну роботу у профілактичному, просвітницькому,

реабілітаційному, рекреативному, фандрейзинговому, інформаційно-рекламному, охоронно-захисному та соціально-побутовому напрямках.

Для здійснення такого широкого кола діяльності на волонтерських засадах потрібні не тільки спеціальні знання, вміння та навички, але й відповідні особистісно-моральні якості. Тому великого значення для соціального становлення студента-волонтера відіграє засвоєння у процесі підготовки та польової роботи етичних принципів соціально-педагогічної діяльності, які задекларовані у кодексах соціальних педагогів та соціальних працівників професійних національних асоціацій.

У цьому контексті перед організаторами волонтерського руху у вищих навчальних закладах, керівниками волонтерських програм соціальних служб та громадських організацій постає ряд дилем, які потребують вирішення.

Однією з таких дилем є питання набору волонтерів з числа студентів керівниками волонтерських програм у вищих навчальних закладах, соціальних службах для дітей, сім'ї та молоді і громадських організаціях. Такий відбір переважно здійснюється стихійно, без чітко окреслених вимог до потенційних волонтерів. Це пояснюється тим, що нині в Україні немає не лише чіткого правового механізму відбору таких волонтерів, але й відсутні підходи до вирішення даної проблеми.

Тому метою даної статті є визначення вимог до особистісно-моральних якостей студентів-потенційних волонтерів для здійснення ними соціально-педагогічної роботи.

Здійснюючи підготовку студентів до волонтерської діяльності в межах програми «Школа волонтерів» Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», ми орієнтувалися на професійні етичні стандарти країн Заходу (з урахуванням особливостей ментальності), на вітчизняний етичний кодекс соціальних педагогів та спеціалістів соціальної сфери, а також на розуміння гуманістичної та соціокультурної місії соціально-педагогічної роботи в Україні, заснованої на традиціях милосердя, співпереживання, діяльного добра,

доброчинності, безкорисливості, чесності, відповідальності, самообмеження тощо.

На нашу думку, студент як потенційний волонтер повинен мати такі особистісні якості особистості, які дозволяють ефективно та результативно вирішувати основні соціально-педагогічні завдання. Серед них найбільш значущими є:

- психолого-педагогічна компетентність, яка визначається не просто як сума знань, необхідних для надання допомоги окремим особам, а як певний рівень волонтерської діяльності, невід'ємний від сукупності особистісних характеристик, який накладає індивідуальний неповторний відбиток на волонтерську діяльність;
- відповідальність та самодисципліна;
- глибока та відверта зацікавленість у вирішенні проблем інших, а також і позитивних результатах роботи;
- базування на таких цінностях, як гуманність, справедливість, конфіденційність, респектабельність, безкорисливість і чесність;
- диференційоване застосування навичок спілкування;
- наявність рис особистості, які викликають довіру та прихильність людей, бажання співпрацювати, допомагати, і водночас, не дозволяють маніпулювати, пригнічувати себе як особистість.

Спираючись на праці вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків З. Бондаренко, Н. Заверико, О. Нікітіної, В. Келасьєва [1, 3, 4], у процесі підготовки студентів, нами було сформовано відповідні вимоги до них як потенційних волонтерів.

Готуючи волонтерів до соціально-педагогічної роботи доцільно враховувати:

1. Характеристики фізичного та психічного здоров'я.

2. Усвідомленість вибору:

- інтерес до діяльності;
- мотивація у її отриманні та вдосконаленні;

- альтруїзм, бажання допомагати людям;
- усвідомлення складності майбутньої волонтерської діяльності;
- готовність до незручностей, дискомфорту;
- адекватне розуміння змісту волонтерської діяльності.

3. Ціннісні орієнтації особистості:

- гуманізм;
- чесність;
- порядність;
- відвертість;
- справедливість;
- милосердя.

4. Психологічні властивості особистості, риси характеру:

- емпатійність;
- наполегливість;
- цілеспрямованість;
- самодисципліна;
- відповідальність;
- сміливість;
- самоконтроль;
- оптимізм;
- великодушність;
- обдарованість;
- толерантність;
- інтелектуальність;
- акуратність;
- співчутливість;
- незалежність;
- раціональність;
- ввічливість;
- ініціативність;

- старанність.

Варто зауважити, що запропонований перелік практично повторюється у різноманітних варіаціях у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Це цілком логічно, адже мова йде про соціально-педагогічну роботу у різних модифікаціях, тому вимоги до особистості професіонала та волонтера практично тотожні. Розбіжності полягають у сфері зайнятості, технологічній компетентності та обсязі роботи.

Зупинимось детальніше на критеріях відбору студентів для здійснення ними соціально-педагогічної роботи на волонтерських засадах. У даному контексті, цікавим є досвід Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». Формуючи студентські волонтерські групи, ми враховуємо ряд критеріїв.

Так, для здійснення соціально-педагогічної роботи волонтеру бажано мати достатню попередню підготовку в галузі гуманітарних та природничих наук, яка має безпосереднє відношення до розвитку навичок соціальної взаємодії, а також сформований інтерес до обраної сфери діяльності.

Також важливо мати попередній досвід роботи у якості волонтера або оплачуваного працівника з людьми, які потребують соціальної допомоги.

Проводячи співбесіду, працівники центру «Волонтер» звертають увагу на особисте обґрунтування майбутнім волонтером:

- причин вибору саме цієї сфери діяльності;
- цілей волонтерської діяльності;
- бажання працювати з потребуючими групами населення, людьми різного віросповідання, представниками меншин, людьми з особливими потребами, із психічно хворими, з різними віковими групами тощо.

Також ними беруться до уваги рекомендації та експертні оцінки викладачів, професіональних соціальних працівників, соціальних педагогів, адміністрації закладів соціальної сфери чи інших людей.

Окрім цього враховуються наявність досвіду помічника соціального педагога, дипломів, сертифікатів про участь у різноманітних семінарах, тренінгах тощо.

Потенційний волонтер також повинен мати достатні інтелектуальні показники та задовільний стан здоров'я.

Але найбільшу увагу керівник волонтерської програми приділяє моральним якостям, зрілому світогляду, розумінню цінностей і труднощів волонтерської діяльності. Саме ці компоненти по-особливому розкривають сутність потенційного волонтера, його мотивацію до соціально-педагогічної діяльності у якості добровільного помічника.

Як свідчить досвід підготовки студентів у Всеукраїнському громадському центрі «Волонтер» [2], розроблені вимоги до потенційного волонтера дозволяють не тільки оцінити його на етапі навчання, але й у майбутньому більш грамотно та коректно здійснювати моніторинг та оцінку волонтерської діяльності. Тут, вважаємо за доцільне, порекомендувати керівнику волонтерської програми використовувати арсенал тестів, анкет, опитувальників, методик з числа добре відомих і широко розповсюджених у нашій країні та закордоном, попередньо адаптувавши їх (наприклад, методика вивчення ціннісних орієнтацій (шкала Рокича); опитувальник рівня суб'єктивного контролю Роттера; методика вивчення емпатії; тест соціального інтелекту Саллівена; опитувальник впевненості у собі; тест Томаса (стиль поведінки у ситуаціях конфлікту); 16-факторний особистісний опитувальник Кеттела; ММРІ; Шкала Тейлор тощо).

Така діагностика має поєднуватися зі спостереженнями керівника волонтерської програми, експертними оцінками під час навчальних тренінгів та семінарів. За умови неодноразового діагностування можна простежити темпи формування вмінь, навичок та установок студентів-волонтерів за наведеними вище параметрами.

Повертаючись до питання про вимоги до молодій людині, яка здійснюватиме соціально-педагогічну роботу у якості волонтера, доцільно сфокусувати увагу на наявності відповідних моральних принципів та сформованості ціннісного апарату.

Звичайно, дослідження гуманістичних рис характеру, світогляду, моральних якостей особистості – одна з найскладніших проблем психолого-педагогічної діагностики.

Так, важливі якості особистості волонтера відомий російський науковець В. Келасьєв [1] пропонує згрупувати за ступенем розвитку:

- піддаються формуванню, розвитку під час навчання та діяльності;
- важко формуються та повільно розвиваються під час навчання та діяльності;
- компенсуються в індивідуальному стилі діяльності та спілкування;
- не компенсуються в індивідуальному стилі діяльності та спілкування.

Базуючись на цьому підході, протипоказанням для волонтерської діяльності у соціально-педагогічній роботі може бути відсутність четвертої групи якостей і властивостей – тих, які важко розвинути протягом життя і неможливо компенсувати індивідуальними прийомами стилю діяльності та спілкування та проявом інших якостей.

З нашої точки зору, такими якостями є любов та довіра до людей, доброта, комунікабельність, емоційна стійкість, стиль взаємодії, який виключає агресію та домінантність тощо. Цей блок спеціалісти зараховують до психологічних якостей особистості та рис характеру.

Отже, на діагностику даних характеристик і повинен бути спрямований відбір потенційних волонтерів. При цьому, він може здійснюватися лише за присутності яскраво виражених проявів негативних полюсів, зазначених властивостей (наприклад, злість, агресивність, корисливість мотивації до волонтерської діяльності тощо).

Подані в узагальненому і досить стислому вигляді ідеї щодо вимог, які висуваються до особистісно-моральних якостей потенційного студента-волонтера та способів діагностування окреслених вище якостей потребують подальшого осмислення та розробки, оскільки питання відбору студентів, придатних до волонтерської діяльності, на сьогодні залишається мало

вивченим. Керівники волонтерських програм вищих навчальних закладів, соціальних служб та громадських організацій потребують більш чіткої характеристики морально-етичного образу волонтера, сформованих вимог до особистості молодої людини, яка бажає стати волонтером.

Література

1. Волонтер и общество. Волонтер и власть. Науч.-практ. сб. / Сост.: С.В. Тетерский; Под. ред. Л.Е. Никитиной. – М.: «ACADEMIA», 2000. – 160 с.
2. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху / Укл.: Т.Л. Лях. – К.: ВГЦ “Волонтер”, 2001. – 176 с.
3. Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: Зб. ст. Міжнародної наукової конференції для студентів та аспірантів „Обличчя соціальної держави”, Київ, 22 – 23 березня 2006 р. – К.: Християнський дитячий фонд, 2006. – 96 с.
4. Заверико Н.В. Основи управління діяльністю волонтерів: посібник для керівників волонтерських груп та програм. – Запоріжжя, 2004. – 25 с.